

MIROSLAV JOSIĆ VIŠNJIĆ

Március idusa Bácsországban*

1888 havas karácsonyán, szülőfalunkban, Sztapáron, a házon kívül eszkábált hálókamrában kiterített zabszalmán heverészve elnyúlt subájában, a nagyapám nagyapja, '48-as szerb népfölkelő mesélte el unokájának imígyen:

Megvan annak már negyven esztendeje, azóta külön-különbféle, rémséges könyvek íródtak róla a világ mind a négy égtáján, de anya a mai napig sem hozott világra olyan oskolázott és becsületes, emellett tollforgatásban jártas embert, aki legalább leírja a történeteket, és a színgázat mondván tanúskodják a bodrogi földvár védelmének és elestének dicő napjairól az alatt a hét viharos évszak alatt...

Annak a hét viharos évszakra az idejében, amikor zavarosan és véresen folyt a Mosztonga vize, s vele együtt a füzesbe öltözött, de most tuskókat és hullákat úsztató Kígyópatak is...

Az alatt a hét viharos évszak alatt, midőn égett, legelsőnek, a bodrogi tanyavilág minden bennevalóval együtt, cserényeinek, aklainak, fészereinek, kukoricagóréinak meg hombárjainak és répavermeinek koszorújával, a nagyvilágba vezető mind a hét dűlőútjával a határban, majd maga az ősi, híres Bodrog is csodálatos, aranyfüstös templomaival és kiközvezett tereivel, hosszú, kanyargós utcáival, egymás mellett sorjázó nemesi és paraszti kúriáival, sárral tapasztott vesszőkunyhóival, vert falú vagy deszkából ácsolt hajlékaival, de gyönyörű palotáival is...

Annak a hét viharos évszakra az idejében, mikor perzselődött ez a pannóniai kövületekkel teli és férgektől nyüzsgő zsíros föld, izzott a hatalmas firmamentom is, zölden az alatta elterülő legelők és erdők színétől, és tintafeketén a túloldalról jövő sötétségtől...

[...]

Negyven esztendő, egy egész emberöltő múlt el azóta. Mind kevesben vannak, akik még jó egészségnek örvendenek, és tisztán emlékeznek azokra a hosszú napokra, midőn a téres-tágas Bodrog, a városok városa, haláltusáját vívta.

Figyelj tehát, és jól jegyezd meg, amit mondok.

Így kezdődött

Egy ugyanilyen napon dél tájban, '48 kora tavaszán, tavaszelnőn, amikor még a Mosztonga, a Duna és a Kígyópatak sűrű, zöld vizei sem indultak meg erőteljesebben, köröskörül mindenfelől, mint valami üres eperfa hordóban, félelmetesen harsány hangok döndültek:

Hogy sortűz végzett a francia császárral!

* Részletek a szerző *Bodrog védelme és pusztulása* c. regényéből (*Odbrana i propast Bodroga u sedam burnih godišnjih doba*, Srpska Književna Zadruga Kiadó, Belgrád 1990).

Hogy fölakasztották az orosz cárt!
 Hogy megfojtották a török szultánt!
 Hogy megmérgezték a vatikáni pápát!
 Hogy leszúrták a porosz császárt!
 Hogy kiherélték a piemonti herceget!
 Hogy élve megnyúzták a szerb fejedelmet!

Hogy így... hogy úgy..., hogy nagy nehezen eljött az az idő, melyről álmodtunk, amikor pusztulnia kell minden gőgös nemesnek, dölyfös földesúrnak, minden úrnak, katonatisztnak és pandúrnak.

Hogy – lám – ránk virradt az a kor, amikor mindezek a megkövesedett birodalmak, királyságok és hercegségek, mindezek az örökül kapott és kiterjedt rokoni kapcsolatok, holmiféle hozományok és fékevesztett ajándékozgatás révén összefűzött monarchiák meg evilági ispánságok egymás után, egyik előbb, másik később, fokozatosan felmorzsolódnak és széthullanak.

Hogy itt vagyunk a robot meg a százféle adó temetésén, ripityára tört az a hatalmas, rohadt tők, mely csupa úrbérből, sarcból és alattvalói kötelezettségből állt.

Hogy nincs többé sem uraság, sem Atyaisten.

Hogy mindenki mehet, éppenséggel mindenki oda mehet, ahová a szeme vezet és a lába viszi.

Hogy mindenki kaparhat, és kell is, hogy ki-ki kaparjon magának, ahol éri, és amennyire csak győzi, amennyit csak elbír, hogy jócskán megtöltse a bendőjét, követelődző paflekjét akár a köldökéig, sőt azon fölül is.

Hogy minden börtönt és sötét áristomot Kisvilágostól a gurguszováci Várbörtönig meg a világ legtávolabbi sarkáig, sőt azon túl is, földig romboltak és fölgújítottak.

S hogy ennek a világnak az összes létező csapja megnyílt, mindjárt hétszeresen is tövig kicsavarták, a világ minden útcapását és országútját, minden ösvényét és dűlőjét fölshántották, minden ember egytestvér és szabad lett felekezeti, nemzeti és rendi hovatartozására való tekintet nélkül.

S hogy a világot belakó minden nép egyenlő...

*

Egy ugyanilyen napon délidőben, március utolsó keddjén, bár sütött a nap, de foga volt, először is összejött vagy száz ember a fűzfával, akáccal, hársakkal szegélyezett téren, a dombon épült új házunk akkor tájt beüvegezett ablakai alatt, szemben a Szerb Olvasókör azon melegében meszelt homlokzatával és a Kereskedő Kaszinó épülete előtt, amelyet azokban a napokban falaztak alá a Dorotea nevű zsákutcában, no, és ennyijük közt egynehány hangoskodó és kétes alak is akadt.

Jöttek és – ha emlékezetünk nem csal, márpedig ennyi idő után könnyen csalatkozik – név szerint abban a sorrendben, miként következik:

Pavle Mladenović, a szegénység ügyvédje, Stevan, Vujadin és Stojan Danilov, a hős testvérhármas, Vujica méhészt és gyertyaöntő, a mi híres-neves Jan Kovalski doktorunk, Krakóban végezte orvosi tanulmányait, és a párizsi Sorbonne-on szigorlatozott anatómiából és vérkeringésrendszerből. Utánuk Jovan atya, a Szent Száva-templom plébánosa, majd személyesen Miloš Doroslovac és Štefica Gavanski városházi nótárius jelent meg, továbbá három kaptos hivatalnok: Kornelije Piplica, Ševa Cvetkov meg a nagybáti Obuš-

ković, a šumadijai sertés- és marhahúst a Zimony–Pozsony távon szállító és a szigorú román sómonopol ügyletekben jártas Sloga gőzhajózási társaság képviselőjében, valamint Gavra N. Kalman, megátalkodott magyarbarát és spicli, nemkülönben egy-egy dernyei és ófalusai tamburásokból és hegedősökből álló banda...

Majd nem sokkal később egy lefegyverezett csoport is csatlakozott, csupa kéz-láb, bajszos grancsárok Aleksandar Jovanović Čiča kompániájából, a neoriçi születésű Simonović császári és királyi hadnaggyal az élen. Vasa Ignjatović ófalusai doktor követte őket, a három Šiklin fivér, felsorakozva, mint az orgonasípok, a tanyasi Virág bácsi, Tasa és Miloš amsterdami peregrinusok, egy csapat vraneševói deák, mögöttük pedig egynehány átutazó kalmár a világ minden tájáról, hatalmas gyapotszövet bálákkal, mindenféle indiai áruval, lengyel vodkával, hamuszín selymekkel, datolyával és naspolyával, lenvászon ingek és gatyák tucatjaival megrakodva...

Nyomukban pedig az idősebb bodrogi nemesek és szenátorok közül néhányan, villányi borral töltött zöld butykossal és ezüst meg bronzveretes, faragványos sétatobokkal a kezükben, hosszú aranyláncra fűzött, nagy szemű drágakővel kirakott, súlyos órákkal a lajbi-zsebben...

– Üsd, vágd a nemeseket, a telhetetlen vérszopóit! Hogy azokon a húsos, taknyos orrunkon át tapossuk ki belőlük a lelket, hogy egyetlen csontjuk se maradjon épségben! – üvöltötte Miloš Doroslovac, azzal elkapta az első nemesurat, aki a szeme elé került, és akit elér, derékon ragadta és magasan, magasan a feje fölé emelte, megpörgette, majd a földhöz teremtette, mint a varangyos békát.

– Halál a gonosztevőkre és a tirannusokra!
– Le a rendőrséggel, le a milíciával! Le velük!
– Éljen a szabad és testvéri Bodrogi Köztársaság!
– Hurrráááá!
– Éljen Magyarország és Franciaország haladó szellemű kormánya!
– Éljen Bodrog városa!
– Éljenek a szerb hősök Obilićtyel és Lazar mennyei herceggel az élükön!
– Éljen a testvéri Lengyelország!
– Szabad sajtót és szólásszabadságot akarunk!
– Halál mindenfajta nemesi urbáriumra és kontraktusra! Zsellérsor, robotmunka – le velük!

– Éljen Kossuth Lajos!
– Arisztokrácia = nullakrácia!
– Nemzet és nép – nincs különbség!
– Éljen az összes európai nemzetek új társadalmi rendje!
– Halál a tolvajokra!
– Halál a papokra!
– Egyenlőség, testvériség, szabadság!
– Éljeeeen!

Így harsogott, zengett, zengett, harsogott a népakarat, az áttetszően magasodó eget és a föld sötét mélyét betöltve.

Mínta a fagyos földből bújtak volna elő, felnőtt férfiak és gyerekek, asszonyok és öregek sereglettek össze a tágas bodrogi tereken meg útkereszteződéseken. Torkuk szakadtá-

ból nótáztak meg ordibáltak, elvakultan tapostak és köptek mindenre, amitől még tegnapig rettegetek, éppenséggel mindenkire, akik előtt tegnap még térdre borultak, homlokukat a föld sarába hajtva porig alázkodtak: hogy kipiperézett lábukat csókolgassák, fehér talpukat is, naná, s hogy ekképpen nyilvánosan tanúbizonyságát adják vak engedelmességüknek, örök hűségüknek és apáról fiúra szálló szolgálatkészségüknek mindhalálig.

*

Mindenfelől tódult, gyülekezett a nép. A vendéglőkben, fogadóknak és korcsmákban nyüzsgés. Az utcákon és tereken hatalmas örömtüzeket gyújtottak a lelkesedő emberek. A fennen lobogó zászlóktól a derült ég sem látszott, de még egyetlen riadt madárraj sem.

S akkor, minden zugból, a falakon át, a felhőtlen ég alatt nyújtózó rétek és puszták felől egyszerre csak felhangzottak mindazok a valóban harsány harci dalok, melyeket mindenki ismert, köztük is elsőnek a legkedveltebb: „Talpra, talpra, szerb vitéz, kezembe most fegyvert végy”.

Meg az, amit könnyben úszó szemmel danoltak sokan: „Hogy le ne sújtson súlyos átok, az ártatlant ne bántsátok!...”

A mi új keletű bodrogi Szerb Olvasókörünk nevében az első hét hazafias alapító tag április első keddjére, vagyis '48 tavaszának arra a második keddjére, mindjárt általános népiünnepélyt hirdetett – pazar népi bált – az Olvasókör összes helyiségeiben...

A nemesi, gazdálkodói és egyházi pincékből méretlenül fogyott mind az új-, mind az óbor, a fényes kések, az éles bárdok alatt birkák, üszők és sertések hosszú sora lehelte ki páráját, a jó emberek pedig nekiültek, hogy egyenek és igyanak, hogy töltögessenek, vedeljenek és zabáljanak.

Közben senki sem kérdezi, ki vagy, hogy hová, merre tartasz, és mi célból? Danolj csak és örvendezz, örülj...!

S jó is volt minden. Mindenki örömeire annak rendje-módja szerint folytak és zajlottak le a dolgok körülbelül éjfélig. De akkor egyszerre csak föllállt az egyik kiérdemesült nemesúr, a több mint kilencvenesztendő Maša Mušicki, aztán kissé beszéssel, kissé – bizony – nyálasan is, meg aztán kissé roskatagon és hebegve-habogva, súlyos könnyekkel abban a kancsal szemében, föllállt, és reszelős hangján taknyozni kezdett:

– Gyermekeim, akkor hát most, gyermekeim... Az igazságot, az egy és igaz pravoszláv Isten színe előtt, az igazságot, hogy most megmondjam mindanniatoknak, akik itt összegyűltetek... Bánat és gyötrődés nyomasztja ezt a nehéz, ősz fejet itt. Bocssásátok meg, hogy vacognom kell... sőt, hogy hányinger fog el már csak a gondolatára is, hogy mostantól, ma reggeltől, tán ettől az éjszakától kezdve... egyenlő vagyok minden itt jelenlevővel, hogy egyformák vagyunk...

Lehet, hogy Maša gazda még valamit szeretett volna mondani, talán még valamit le tudni, elugatni, valakire száját nyitni: elég az hozzá, hogy a hirtelen haragú Danilov testvérek tüstént rávetették magukat, majd mit sem késlekedve Szabó János istállófiú, Gyergely László levéltári iktató, a két végzett pozsonyi diák: Nyárádi Mihály meg Sava Stefanović, és még legalább egy tucatnyi dühödten ordibáló legény rontott neki.

Az eperfából ácsolt asztalra hosszában kiterítették, ököllel és zöld színben játszó flakókkal ütlegelni, püfölni kezdték, aztán még össze is rugdosták és megtaposták.

Még hozzá jobbról és balról is, alulról és felülről is, ahol érték, és meg nem állva egy szusszanásnyi időre sem, mindaddig, amíg a lelkét ki nem lehelte, mindaddig, amíg egé-

szen össze nem zúzták, mindaddig, amíg ki nem taposták abból a megfeketedett, fonnyadt bőrből.

Szegény Maša nemesúr, népes és gazdag családjának ez a valaha tekintélyes, de legutóbbi éveiben rongybábuvá roskadott tagja, miután nyálasan és vérben úszva, ketté-repezstett és szétlapított, ősz fejével az asztal alá rugdosták, lökték, most ott maradt a sáros padlón egészen az első kakasszóig.

Mindaddig, amíg a fiai, kikent-kifent fekete-sárga pandúrok kíséretében, úgyszólván titokban föl nem szedték, és lenvászon zsákot húzván rá el nem vitték frissen megvasalt, címeres homokfutójukon. Az aranyfényes családi címer szárnyát kitaró vadkacsát ábrázolt, melynek fészkében ezüsből és bronzból vert kígyók és gyíkok nyüzsögtek, és a kocsi egyebekben is olyan paradés volt, hogy egyiptomi rubinból kirakott monogram hivalkodott még a sáros, sárgaréz hágcson is.

*

Akkor hát most, mától kezdve örökéig, hadd tudják meg mindenek, hogy azok az idők úgy kezdődtek, hogy Uroš Šimić strázsamester, korábban magisztrátusi ügyvédbojtár, utóbb pedig császári és királyi kapitány, kibontotta a nemzeti lobogót, a nadrág korcából előrángatta s kigombolta az ingét, pávaszemes, zöld kalapját csáléra csapta, majd a Megyeháza előtt, az éhes és szomjas nép meg az illendőképpen öltözött kishivatalnokság előtt zölden habzó szájjal eldörögte, hogy megvirradt a szabadság napja.

Meg úgy, hogy a bécsi kurmacherság árucikkeinek és az Udvar minden kotyvalékának, a mindenféle jöttmentek elburjánzott vállalkozásainak, a délvidéki gőzhajózási társaságoknak meg a tűzoltófecskendők, szárazmalmok, serfőzdek, kendergyárak és szélmalmok összes tulajdonosainak ázsiója egyszeribe szerteoszlott, és az árak nagyot zuhantak.

Meg úgy, hogy a vörös báró Dragojlo Kušlan – a *Slavenski Jug* fő gyámolítója és szerkesztője, aki mindig azt mondta, amit gondolt, és ahogyan gondolta, aszerint cselekedett, és aki akkoriban tette közzé a később közszájon forgó jelszót: miszerint nincsen nép nemzetiség nélkül, amiképpen test sincs csont nélkül –, nos, ő, midőn sebbel-lobbal az Arany Prágába sietett a szláv testvérmépek egyesítése céljából, a Ferencz-csatorna meg a Kígyópatak bal partján sorakozó tanyákon összevásárolta és a batárja elé fogatta a négy legeslegjobb, bodrogi fehér paripát, a meglevő szlavón gebéket pedig leszerszámozta, és kicsapta őket, hogy ott leheljék ki párájukat a tágas, vizenyős bácskai rétekben, és varjaknak szolgáljanak étkükül.

Meg úgy, hogy a vajdaválasztás és a pátriárka megválasztásának szándékával, a csodákkal és szenvedésekkel felövezett Karlócára össznépi Nemzetgyűlést hívtak össze. Az embereknek azt a mai napig tanulságos és emlékezetes gyülekezetét, melyre a maga idejében mindenki, aki bátorságban élt, örömteli arccal tekintett mind Szenttamáson, Pancsován, Becskereken, Zimonyban vagy a kies Fruška-hegy mentén, mind pedig széles e Torontálban vagy a Tisza-melléken, Vukovár és Eszék környékén, de magában Bodroiban is, csakúgy, mint a Duna, a Száva és a Mosztonga mentén meg akár hét nap-hét éjszakai járóföldre is onnan.

Meg úgy is kezdődött, hogy tüzet élesztő szelek kerekedtek, meg súlyos, sötét felhők, alattuk tengernyi rettegés és nyomorúság.

Tudják hát mindenek, vagy mi a szösz: mindent tudjanak meg, mindent, mindent, amit emberi szem látott, fül hallott, kéz megérintett, nyelv kimondott, elme gondolt, szív eldobogott.

*

Az első, amit nyélbe ütöttünk, még a kezdeti nagygyűlésen, amikor a nép a Városháza előtt, a piactéren összesereglett – akkor tájt, amikor nagyságos vicispán urunk, Isidor-Sida Bodroški is missziózni járt át a Dunán, a szenátorok tekintélyesebbje pedig úgy mentette az irháját, vitte a bűdöst, hogy a császári Szerezsán-várban elszállásolt Miguel és Zannini regiment három kompániájának meg egy eskadron huszárának oltalmába helyezte magát a Kígyós-patak túlsópartján – no, szóval, az első, amit nyélbe ütöttünk, a híresneves deputációink voltak, melyek csupa városi kiválóságokból és iskolázott fiatalemberekből toborzódtak, de szorgalmas, becsületes környékbeli tanyasiakból is nemkülönben.

Hét deputációt menesztettünk a szélrózsa minden irányába.

A leghivatalosabb a mi harmadiknak megválasztott küldöttségünk volt, két kitűnő fiskálissal, egy gáncstalan katonatiszttel meg egy istenáldotta esperessel a tagjai közt. Azaz, név szerint Pavle Mladenović-Cuker és ügyvédtársa Jovan M. Grujić, valamint Irinej atya, mint aki valóságos megtestesülése a hitnek és a tisztességnek, a türelemnek, a határtalan bölcsességnek és kitartásnak.

Annyian voltak, hogy Dunát lehetett volna rekeszteni a fekete-sárga császárság mind a tizenkét nemzetének népes deputációival, amelyek azokban a napokban, kihallgatást remélve a császár vagy az Udvari Haditanács színe előtt, elárasztották Bécsset, és dugig megtöltötték a vendégfogadókat, de kötve hiszem, hogy közülük egy is a mieinknél erősebb, fölkészültebb lett volna az előre nem látható fordulatokkal, bonyodalmakkal és tévutakkal szemben.

Egy másik küldöttségünk szárazföldön vágott neki a Tiszának, hogy bejárja a Sajkásvidéki városokat és falvakat, hogy felmérje a helyzetet, az esetleges forrongást határőr testvéreink körében.

Ezek a következő hőseink valának: a Danilov testvérpár, úgymint Stevan és Stojan, Stevča Popović parasztkapitány, Zako Pavao városi írnok, Bekvalac Uroš papnövendék meg Árendás Sándor rímfaragó, akiről azután, hogy váratlanul eltávozott Bodrogból, nem hallottam többé, csupáncsak annyit, hogy böcsülettel csatlakozott a Rákos mezején táborozó paraszthadakhoz. Oda, ahonnan az a híres költő, a Petőfi Sácó üzent – akit vagy a világosi dzsidák kaszaboltak le, vagy a világosi lőporfüst fojtott meg, vagy akinek egy világosi golyó pörkölt oda a homloka közepére, ki tudja –, ő üzent tehát, figyelmeztetve a pozsonyi kormányzatot meg a pozsonyi lázadó urakat, mert igazságot követelt a népnek, és fölparikázva várta, hogy az országgyűlés eltörölje az úrbért, és követelte, hogy igazságosan osszák szét a semmivel sem behatárolt urasági birtokokat, szántóföldeket, legelőket, erdőségeket és vadászterületeket.

A forrongó Pestre és a még éppen csak ébredező Pozsonyba, az összes szükséges papírokkal és proklamációkkal, a nép tizennégy pontba foglalt, igazságos és bátor követeléseivel, kiáltványainkkal, folyamodványainkkal, jelentéseinkkel és döntvényeinkkel felszerelve még azon este útnak eredt a pozsonyi Diétára meg egyenest a nagyhírű Kossuth Lajos színe elé járulandó Grujica Palanački tanár, a szép Joakim Obušković és a harc-edzett vitéz, Vujadin Danilov. Magyarul is, németül is jól beszéltek, volt alkalmuk meg-

tanulni az iskolában meg a fonóban. Mondhatni, európeerek voltak, európai nedveken neveledett európai csibészek. Obušković, példának okáért, párizsi és varsói deák is volt, de Krakkóban végzett jogot, majd egy ideig pesti festőműtermekben forgolódott. Na, a bodrogi preparandián pedig, bizony, sem a hitoktató, sem a metafizika, vagy a helyesírás, vagy az algebra professzora nem ismert őnála jobb növendéket. Grujica Palanački, a tanára, nem hiába szemelte ki a pesti és pozsonyi deputációba...

Hát, így valahogy kezdődött... Meg úgy, hogy szélnél is, villámcsapásnál is sebesebben, a szerbség nagy elkeseredésére, s jócskán mellébeszélve a sajtóban, alaposan befelelt a papírízű *Pesti Hírlap* meg a többi, tejjel írt pozsonyi meg pesti zsrnál – miszerint a magyar nemzet, az ezredéves magyar történelem, a magyar közgazdaság, kereskedelem és kultúra egyedül jogszerű kérdésein, az oszthatatlan és istenadta Magyarország kérdésén kívül, minden más követelés meg folyamodvány, ultimátum és önféjűsködés dolgában egyedül a kivont kard dönthet.

Aztán meg így folytatódott

Egy ködös, esős nap, még azon a zivataros őszen, amikor a Ferencz-csatorna partján táborozó főhadiszállást meg a bodrogi ármádia zömét is már áthelyezték a városba – hogy az üszkös romokat takarítsák, rendezzék –, két, állig felfegyverzett futár érkezett csészán.

Körülkapta őket a zszibongó gyerekhad, azoktól tudták meg, merre van a preparandia meg a Városháza.

A futárok Stevan Petrović Knićanin tanácsnok-ezredes bizalmas levelével, írásos parancsolatával jöttek, mely szerint a szerviánok meg a Sajkás-vidékiek, teljes hadfelszerelésben, ágyúikkal, lovaikkal, sajkáikkal egyetemben mielőbb és minél észrevétlenebbül szálljanak táborba Tamáslakánál, az ottani parancsnokság szolgálatjára.

S ezek aztán, egyik szavukat a másikba öltve, nekipirulva, kipállva, meséltek rogyásig:

– Az utóbbi három hónapban a tágas Dél-Bácskát meg a Bánságot keresztben-hosszában, meg srégen is, több nagy csata és számos kisebb csetepaté borította gyászba vagy jutalmazta győzelmi koszorúval.

– Ők megverték minket Nezsénynél, Jaraknál, Fehértemplomnál, Perlasznál, Mariolanában, Iloncnál...

– Mi pedig nekik mutattuk meg, mekkora nagy a szívünk: Szenttamásnál, a Moldaván, Ludasznál, Temerin alatt, Torontálvásárhelyen, Ürményházánál, Szárcsánál...

– Aztán visszaadtuk nekik, majd megest visszavettük a fennhatóságunk alá Varázsliget, Perlaszt, Nezsényt, Szőreget és sok más helységet...

– Sok falura, városra, a dűlők mentén rengeteg tanyaházra virradt a reggel hol az ő, hol pedig a mi őrzárunk alatt...

*

Ültünk a Meránban, a kerthelyiségben, iszogattunk és újságot olvastunk.

– Hagyjátok a csudába ezeket az elévült papírokat – húzta ki magát Andra, és letette a poharat. – Idefigyeljétek, emberek! Amit most mondok, a legfrissebb hír. Minden elveszett. A háborúnak vége. Az osztrák és a cári hadak diadalmármorban úsznak. A jereváninak nevezett gróf Iván Fjodorovics Paszkijevecis tábornoszernagy, varsói herceg és fővezér

ármádiája bevette Kronstadtot, Fogarast, Szebent, Szentgyörgyöt, Debrecent, Hermannstadtot és Világost...

– Augusztus 1-jén délután öt órakor a világosi meg a szöllősi mezőn az egész hadsereg kettős rendekbe állt. A talpasok letették a földre a puskákat meg a patrontáskákat, a huszárok leszálltak a lóról, és a nyeregkápára akasztották a kardjukat. A lobogók lebecsátva, az ágyúcsövek visszafordítva és a torkukra buktatva. A honvéd- és huszártisztek leereszkednek a Dunához, majd Orsovánál meg a folyómelléken Törökországba szökdösnek, és turbánt raknak a fejükre.

Már csupán hét megerősített vár csekély őrsege nyújt ellenállást és alkudozik a megadás feltételeiről, úgymint: Arad, Baja, Komárom, Munkács, Pétervárad, Szeged és Bodrog...

– Pátriárkánk Bécsben vendégeskedik, a nagyságos bán pedig már tele van aggatva mindenféle érdemrenddel, még tán az Aranygyapjút is megkapja, akárcsak Radetzky a lombardiai meg velencei megszárlásért...

– Már a csecsszózó gyerekek is világos, amit a télen minden utcáskoron beszéltek Belgrádban, hogy mi ugyanazt kapjuk majd jutalmul, amit a magyarok büntetésül. Az európai sajtó kórusban harsogja, hogy az oroszok ma elérték a Dunát, de ki tudja, holnap már a Rajnán virrad rájuk a reggel. Hej, adja a Jóisten, hogy megérjük, még ha aggastyán korunkban, ágyban, párnák közt kell is kimúlnunk ebből a világból!

*

Boldogasszony napjái két éjszakát Ófaluban töltöttünk, kettőt Vraneševóban virrasztottunk át, egyet-egyét pedig Gyuricsban, Szentivánon és Vodicában ücsörögtünk végig.

Egyetlen kocsmá előtt sem mentünk el csak úgy, lett légyen az akár a faluban, akár valahol a határban. Amerre csak jártunk, rotyogó bográcsok fogadtak. Megcsikorduló állkapcákkal, gyürecezésig zsíros mancsokkal faltunk, utána aztán görögdinnyével meg számolatlan hideg fröccsökkel oltottuk határtalan szomját testünknek.

Délben aztán, a Sztapári Boldogasszony első napján, Momir Bojanić hírül hozta, hogy az orosz sereg Jaroson és Blazsarán át, négy oszlopban Sándor alá ereszkedett, ugyanakkor a Dunán, a fellegvárral szemben, a császári ágyúnaszádok meg a báni flottilla lőszeres dereglyéi rajvonalba fejlődtek és lehorgonyoztak.

– A szerezsán helyőrség nem akarja letenni a fegyvert. Nem adja fel a várat, hanem feltétel nélküli szabad elvonulást követel, sőt még az orosz cár írásos garanciáját is ezen fölül – sorolta Bojanić lélekszakadva. – Ezért aztán a bécsi meg a moszkvai császár elhatározta, hogy kiirtja a föld színéről a rebelleket.

A sztapári ifjúság három, féderes kocsira fölkapva, a Liget mellett vezető ófalusi úton megindult a Mosztonga irányába. S hajts Ófalun, Oblicán, majd Szentivánon keresztül.

Gyuricsban aztán, hó-ha, nagy nehezen megállítottak bennünket.

– Hát nem halljátok, micsoda lövöldözés van Bodrogvár felé?! Nem halljátok, hogy dübörög?

– Semmi haszon fejében már ne vigyék vásárra a bőrötöket, testvérek! Amelyik háttárba beütött az ördög, a fű sem nő ott többé.

Talpak alatt rengett a föld. Úgy ropogtak a fegyverek, mintha üres oltár előtt száz meg száz füstölőedény koccanna össze reszketeg kezekben. A Bodrog környéki erdők fáira va-

lósággal rászakadt a kormos égbolt. A távolból mintha sebesült őzbak bömbölése gurgulázott volna.

A poros út fölött pacsirták cikkantak a magasba párosan, s áttetsző szárnyukkal pirregve csattogtak tova a tájban. Valahonnan, mintha hordóból jött volna, csókák reszelős károgása hallatszott.

Úgy dörgött és villámlott a Kígyós-patak meg a bodrogi romváros fölött, mintha a muskétákban maga az ördög fújna a taplót, és csupa golyóbist, bombát, kartácsot, ólmot, lőporfüstöt és durrogást öklendezne.

Néhányadmagunkkal – bámészan, izzadtan, belesüketülve mindahányan – fölmásztunk a gyuricsi Boldogasszony-templom romos tornyába, onnan néztük, ahogy Bodrog várárt és városát elnyeli a füst- és lángtenger.

*

Az őszenye volt, almából erre mifelénk, a sztapári sáncban, annyi termett, hogy a fák ágai a földet separték.

A színültig telt hordókban erjed a cefre.

A zöldség, a krumpli elvermelve.

A befőtt a spájzban, az evenkák a gangban.

A bor lefejtve.

Egymás után morzsolódnak a napok.

Észrevétlenül váltják egymást szilaj és szemérmes éjszakák.

*

... A Kingya buckás mezsgyéi felől aranyló porfelleg száll a bíborszín esti égre. Az álmos messzeségből üzenetet hoz a szél. A század méhéből daccal bűg a szabadságharcosok tárogatójának siráma. Az utcákon patakokban folyt a vér. A szétvert koponyákból kilocsant az agyvelő. Halálsikolyok hasítottak a levegőbe. Hogy aztán az elesettek tetemei meg a rabláncra fűzött életben maradtak fölött gőgösen magasodjon a kúria, Metternich álnok ajándéka, hogy a tornyos városháza és a város fölött, melynek nyugalmát bakter vigyázta éjjelente, hódolatra intő aranybetűk sziporkázzanak a sors csillagaiként. Az ősi vártán azonban ott áll a paraszt mintegy gondolatlan gondban, végtelen századok keserveitől mintegy kővé váltan, mintegy síremlékeként az 1848-as hősöknek, annak a '48-nak, amikor szláv és magyar paraszt egyet akart: szabadságot...

BORBÉLY JÁNOS fordítása